

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

ZPRÁVA

ZE ZJIŠŤOVÁNÍ KVALIFIKOVANÝCH ODHADŮ
POČTU ROMSKÝCH ŽÁKŮ V ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH
VE ŠKOLNÍM ROCE 2016/17

Praha, listopad 2016

Obsah

Základní informace o zjišťování	3
Cíl zjišťování	3
Metoda zjišťování	4
Vypovídací schopnost dat	4
Respondenti šetření	5
Základní zjištění	5
Tabulkové výstupy	6
Závěr	8

Seznam tabulek

<i>Tab. 1 – počet ředitelství základních škol ve zpracování podle zřizovatele</i>	<i>5</i>
<i>Tab. 2 – počet ředitelství základních škol ve zpracování podle území</i>	<i>5</i>
<i>Tab. 3 – počty romských žáků podle vzdělávacích programů v základních školách</i>	<i>6</i>
<i>Tab. 4 – počet škol podle odhadovaného podílu romských žáků na celkovém počtu žáků školy</i>	<i>6</i>
<i>Tab. 5 – školy a žáci ve vzdělávacích programech ve školním roce 2016/17 a 2015/2016</i>	<i>7</i>
<i>Tab. 6 – meziroční srovnání počtu romských žáků v jednotlivých vzdělávacích programech (1 297 škol)</i>	<i>7</i>

Tato zpráva byla zpracována Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy na základě výsledků zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků na základních školách na začátku školního roku 2016/17. Ve zprávě jsou použita rovněž některá data a tvrzení České školní inspekce z předchozích zjišťování k této problematice.

Základní informace o zjišťování

V období od 26. září 2016 do 30. října 2016 realizovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v souladu s § 28 odst. 5 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, sběr *dalších údajů nezbytných pro stanovení kvalifikovaných odhadů ukazatelů vzdělávání a vzdělávací soustavy*.

Jednalo se o *kvalifikované odhady počtu romských žáků v základních školách*, a to v členění podle jednotlivých vzdělávacích programů základního vzdělávání, tedy dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále „RVP ZV“), Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání – přílohy upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (dále „RVP ZV LMP“) a Rámcového vzdělávacího programu pro obor vzdělání základní škola speciální (dále „RVP ZŠS“). V souvislosti se zrušením RVP ZV LMP od 1. září 2016¹ bylo součástí zjišťování rovněž zařazení těchto žáků do vzdělávání podle Rámcového vzdělávacího programu RVP ZV se sníženými nároky na výstupy ze vzdělávání z důvodu mentálního postižení (dále „RVP ZV UV“).

Tyto údaje, popisující vybrané okolnosti vzdělávání romských žáků, jsou nezbytné pro dokladování postupu k *plnění výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní proti ČR*. Současně s některými ukazateli počítají národní strategie a jejich prováděcí dokumenty – například *Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2016–2018*, *Strategie romské integrace do roku 2020* nebo *Akční plán Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016–2020*.

Z výše uvedeného důvodu jsou údaje o počtech romských dětí, žáků a studentů zcela jistě údaji nezbytnými pro stanovení kvalifikovaných odhadů ukazatelů vzdělávání a vzdělávací soustavy.

Zjišťování probíhalo v elektronické podobě, prostřednictvím Informačního systému školské statistiky. Byť se v tomto případě nejednalo o statistické výkaznictví, probíhalo zjišťování těchto údajů (dříve realizované Českou školní inspekcí) současně se sběrem statistických výkazů ke školnímu roku 2016/17. Cílem změny realizátora byla především snaha o lepší časovou provázanost a vzájemnou srovnatelnost těchto informačních zdrojů v budoucnu, stejně jako umožnění průběžné rámcové kontroly těchto údajů s paralelně probíhajícím sběrem statistických dat.

V průběhu měsíce listopadu probíhala následná kontrola dat a po posouzení jejich důvěryhodnosti další komunikace se základními školami, jejichž kvalifikované odhady byly ve výraznějším rozporu s loni předanými hodnotami nebo s informacemi ze statistického výkaznictví (zhruba 7 % škol). Tyto školy byly vyzvány k provedení důsledné kontroly svých odhadů a k případnému zjednání nápravy. Naprostá většina těchto škol tak následně své údaje opravila nebo zdůvodnila příčinu odchylky od loňských hodnot. Na základě výsledných údajů a dalších informací od škol bylo zpracováno vyhodnocení, jehož základní zjištění uvádí tato zpráva.

Cíl zjišťování

Stejně jako v předchozích letech bylo hlavním cílem tohoto šetření odhadnout aktuální počty romských žáků vzdělávaných v jednotlivých programech základního vzdělávání a porovnat je se zjištěními

¹ Vzdělávání žáků podle školních vzdělávacích programů vytvořených na základě RVP ZV LMP však může ještě dobíhat na 2. stupni základních škol v případě žáků diagnostikovaných školským poradenským zařízením před 1. zářím 2016.

z minulého školního roku. V rámci plnění rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku z roku 2007 se Česká republika zavázala přijímat taková opatření, která povedou ke snížení konstatované diskriminace romských žáků ve vzdělávání. Těm bylo v té době dle názoru soudu přisuzováno lehké mentální postižení (dále „LMP“) primárně kvůli jejich etnicitě, v důsledku čehož jsou bez relevantních pedagogicko-psychologických důvodů následně vzdělávání zejména dle programů pro žáky s lehkým mentálním postižením. Je tedy nezbytné vědět, kolik takových žáků se v systému nachází, aby bylo možné úspěšně směřovat konkrétní opatření podporující inkluzivitu českého vzdělávacího systému, podporovat vzdělávání romských žáků a jejich integraci do hlavního vzdělávacího proudu a následně i tato opatření vyhodnocovat.

Metoda zjišťování

Identifikace romského žáka probíhala pomocí stejné metodiky, jakou využívala v předchozích letech Česká školní inspekce, která vycházela z *Analýzy sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti* zpracované v roce 2006 Ministerstvem práce a sociálních věcí a Radou vlády pro záležitosti romské menšiny.

Ředitelé škol (po konzultacích s pedagogy, kteří v jednotlivých třídách působí) tak mají v rámci poskytování svých kvalifikovaných odhadů o počtech romských dětí, žáků a studentů vycházet z obecně používané *definice, kdy je za Roma označen takový jedinec, který se za něj sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností hlásil, a/nebo je za něj považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.* S ohledem na obsah definice a pojetí tohoto zjišťování je nezbytně nutné znát co nejvíce kontextových informací k jednotlivým žákům, přičemž takovými informacemi disponuje právě škola. Ředitelé škol tímto způsobem prováděli zjišťování také v minulých letech. Jak již loni konstatovala Česká školní inspekce: *„Právě kvůli připsanému romství dochází nejčastěji k diskriminaci, proto pro účely tohoto šetření obava ředitelů a ředitelů škol, že označením žáka za Roma na základě subjektivního hodnocení a pocitu, aniž by on sám Romem skutečně byl, dojde k jeho poškození, nebyla relevantní, přestože tuto obavu někteří vyjadřovali. Informace získané prostřednictvím tohoto zjišťování jsou navíc anonymní a není možné je žádným způsobem ztotožnit s konkrétním žákem.“*

Vypovídací schopnost dat

Relevance výsledků zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků vychází ze základního předpokladu, že ředitelé škol jako osoby plně odpovědné za vzdělávání ve školách a s ním související činnosti podle školského zákona předávají správnímu úřadu údaje pravdivé a správné, na základě odborného posouzení situace po konzultaci s třídními učiteli, dalšími pedagogy či s výchovným poradcem. *Zkušenosti z realizace tohoto zjišťování ale na datech jasně ukazují, že určování tzv. připsaného romství třetími osobami (řediteli) je zcela limitováno mírou jejich individuální subjektivity či jejich osobním postojem k provedenému šetření.* Tyto skutečnosti pak samozřejmě mohou významně ovlivnit relevanci trendových tvrzení, a i proto není možné výsledky těchto zjišťování zaměňovat za statistiku.

Respondenti šetření

Zjišťování ve školním roce 2016/17 probíhalo, stejně jako ve školním roce 2015/16, na všech základních školách zapsaných do rejstříku škol a školských zařízení. Celkově tak bylo *do zjišťování zapojeno celkem 4 141 základních škol*. Technicky bylo poskytnutí kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků svázáno s odesláním statistického výkazu o ředitelství školy, zúčastnit se zjišťování tedy musely povinně všechny základní školy (samozřejmě bylo možné odeslat i nulové hodnoty, tj. negativní hlášení).

Tab. 1 – Počet ředitelství základních škol ve zpracování podle zřizovatele

zřizovatel	počet škol	podíl (%)
MŠMT	44	1,1
Obec	3 613	87,2
Soukromý sektor	182	4,4
Církev	45	1,1
Kraj	257	6,2
Celkem	4 141	100

Zdroj: databáze MŠMT

Tab. 2 – Počet ředitelství základních škol ve zpracování podle území

kraj	počet škol	podíl (%)
Praha	269	6,5
Středočeský	550	13,3
Jihočeský	257	6,2
Plzeňský	221	5,3
Karlovarský	106	2,6
Ústecký	279	6,7
Liberecký	203	4,9
Královéhradecký	269	6,5
Pardubický	251	6,1
Vysočina	263	6,4
Jihomoravský	481	11,6
Olomoucký	297	7,2
Zlínský	259	6,2
Moravskoslezský	436	10,5
celkem	4 141	100

Zdroj: databáze MŠMT

Základní zjištění

Výsledky kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků (dále „počty romských žáků“ nebo „romští žáci“) ve školním roce 2016/17 přinesly zejména následující zjištění:

- **85,4 % romských žáků je vzděláváno podle RVP ZV** (loni 84,9 %).
- **12,8 % romských žáků je vzděláváno v programech RVP ZV LMP a RVP UV** (dále „programy pro žáky s LMP“), z toho 7,8 % podle RVP ZV LMP a 5,0 % podle RVP UV; (loni 13,3 %).
- **1,8 % romských žáků je vzděláváno podle RVP ZŠ speciální** (loni 1,8 %).

- Romští žáci tvoří 30,9 % všech žáků vzdělávaných v programech pro žáky s LMP, meziročně však jejich počet poklesl o 4,9 % (221), tedy v procentuálním vyjádření více než poklesl celkový počet romských žáků v základních školách.
- Ředitelé (školy) odhadli v porovnání se školním rokem 2015/16 o 1,0 % (333) romských žáků méně.
- V meziročním srovnání na vzorku 1 297 škol² vzrostl v porovnání s předchozím školním rokem počet romských žáků vzdělávaných podle RVP ZV o 392 (3,0 %), naopak počet těch, kteří jsou vzděláváni v programech pro žáky s LMP poklesl o 212 (5,2 %). Do nárůstu počtu žáků vzdělávaných podle RVP ZV se však více promítají silnější populační ročníky, které postupně přecházejí na základní školy z mateřských škol.
- Zrušení RVP ZV LMP umožnilo do jisté míry odlišit pohled na žáky 1. a 2. stupně základních škol, kteří jsou vzděláváni jako žáci s diagnostikovaným LMP. 1. stupeň je charakterizován RVP UV, druhý pak především RVP ZV LMP. Podíl počtu romských žáků vzdělávaných podle RVP UV činí 26,2 % ze všech žáků vzdělávaných podle RVP UV, u RVP ZV LMP je tento podíl 34,9 %. Tento rozdíl může významněji indikovat pozitivní změnu v přístupu k diagnostice romských dětí, kdy je jim při selhávání v počáteční fázi základního vzdělávání méně často stanovena diagnóza LMP.³

Tabulkové výstupy

Tab. 3 – Počty romských žáků podle vzdělávacích programů v základních školách ve školním roce 2016/17

vzdělávací program	počet romských žáků	podíl (%)
RVP ZV	28 929	85,4
RVP ZV LMP	2 635	7,8
RVP ZV UV	1 683	5,0
RVP ZV ZŠS	611	1,8
celkem	33 858	100

Zdroj: databáze MŠMT

Tab. 4 – Počet škol podle odhadovaného podílu romských žáků na celkovém počtu žáků školy

podíl romských žáků	počet škol	podíl (%)
100 %	12	0,3
75-99,9 %	24	0,6
50-74,9 %	47	1,1
25-49,9 %	136	3,3
5-24,9 %	572	13,8
méně než 5 %	3 350	80,9
celkem	4 141	100

Zdroj: databáze MŠMT

² Srovnání s výsledky zjišťování provedených ve dvou předchozích letech. Základem vzorku bylo 1 349 základních škol, které ve školním roce 2014/15 vykázaly alespoň jednoho žáka s diagnostikovaným LMP. Pro letošní srovnání byly zvoleny přirozeně pouze ty základní školy, které byly zapojeny do zjišťování ve všech třech sledovaných letech (1 297 z nich).

³ K tomuto rozdílu může samozřejmě částečně přispívat i jistá nepřesnost při rozlišení těchto dvou programů na straně škol, která je dána náběhem nového přístupu ke vzdělávání (upravený RVP ZV, zrušení RVP ZV LMP) od 1. září 2016.

Tab. 5 – Školy a žáci ve vzdělávacích programech ve školním roce 2016/17 a 2015/2016

Počty žáků ve vzdělávacích programech	2016/17		2015/16	
	počet	podíl (%)	Počet	podíl (%)
Počet základních škol (ZŠ)	4 141	—	4 098	—
Žáci ZŠ celkem	906 188	—	878 649	—
- z toho odhad romských žáků	33 858	3,7	34 191	3,9
Počet škol, které mají 5 a více % romských žáků	791	19,1	871	21,3
Žáci ZŠ vzdělávaní podle RVP ZV (bez RVP ZV LMP a RVP UV)	885 671	—	857 369	—
- z toho odhad romských žáků	28 929	3,3	29 024	3,4
Počet škol, které mají 5 a více % romských žáků vzdělávaných podle RVP ZV (bez RVP ZV LMP a RVP UV)	620	14,9	697	17,0
Žáci ZŠ vzdělávaní v programech pro žáky s LMP (RVP ZV LMP a RVP UV)	13 983	—	14 810	—
- z toho odhad romských žáků	4 318	30,9	4 539	30,6
Počet škol, které mají 5 a více % romských žáků vzdělávaných v programech pro žáky s LMP (RVP ZV LMP a RVP UV)	402	9,7	410	10,0
Žáci ZŠ vzdělávaní podle RVP ZV LMP	7 555	—	×	×
- z toho odhad romských žáků	2 635	34,9	×	×
Počet škol, které mají 5 a více % romských žáků vzdělávaných podle RVP ZV LMP	312	7,5	×	×
Žáci ZŠ vzdělávaní podle RVP UV	6 428	—	×	×
- z toho odhad romských žáků	1 683	26,2	×	×
Počet škol, které mají 5 a více % romských žáků vzdělávaných podle RVP UV	278	6,7	×	×
Žáci ZŠ vzdělávaní podle RVP ZŠ speciální	6 534	—	6 470	—
- z toho odhad romských žáků	611	9,4	628	9,7
Počet škol, které mají 5 a více % romských žáků vzdělávaných podle RVP ZŠ speciální	136	3,3	162	4,0

Poznámka: Obecný pokles počtu žáků základních škol vzdělávaných v programech pro žáky s LMP lze nejspíše vysvětlit skutečností, kdy rodiče dětí, kterým již dříve (tj. před 1. zářím 2016) skončila platnost doporučení školského poradenského zařízení, vyčkávají na vystavení nových doporučení s přiznanými podpůrnými opatřeními.

Zdroj: databáze MŠMT, databáze ČŠI

Tab. 6 – Meziroční srovnání počtu romských žáků v jednotlivých vzdělávacích programech (1 297 škol)¹

vzdělávací program	2014/15		2015/16		2016/17	
	počet žáků	podíl (%)	počet žáků	podíl (%)	počet žáků	podíl (%)
RVP ZV ²	255 341	—	259 305	—	279 460	—
- z toho romských žáků	11 298	4,4	13 272	5,1	13 664	4,9
RVP ZV LMP ³	11 080	—	13 591	—	12 855	—
- z toho romských žáků	3 449	31,1	4 106	30,2	3 894	30,3

¹⁾ Základem vzorku bylo 1 349 základních škol, které ve školním roce 2014/15 vykázaly alespoň jednoho žáka s diagnostikovaným LMP. Pro letošní srovnání byly zvoleny přirozeně pouze ty základní školy, které byly zapojeny do zjišťování ve všech třech sledovaných letech (1 297 z nich).

²⁾ Nejsou započítáni žáci vzdělávaní podle RVP ZV LMP, ve školním roce 2016/17 ani podle RVP ZV UV.

³⁾ Ve školním roce 2016/17 započítání i žáci vzdělávaní podle RVP ZV UV.

Zdroj: databáze MŠMT, databáze ČŠI

Závěr

Kvalifikované odhady počtu romských žáků jsou závislé především na relevanci údajů předávaných samotnými řediteli základních škol. Není možné je vnímat jako statistiku a i jejich meziroční srovnání je vždy zapotřebí chápat v širším kontextu.

Letošní školní rok je navíc charakteristický zejména náběhem společného vzdělávání, které je jedním z hlavních opatření i pro podporu vzdělávání romských žáků a jejich integraci do hlavního vzdělávacího proudu. Výše uvedená data tedy reprezentují dva systémově odlišné přístupy ke speciálním vzdělávacím potřebám, a jako k takovým je na ně zapotřebí i pohlížet.

Přidružení sledování těchto údajů paralelně ke sběru statistických dat však do budoucna zajišťuje nejen větší možnosti jejich průběžné kontroly na straně realizátora šetření, ale rovněž i na straně školy, která by měla zajistit, aby byly v obecném logickém souladu s údaji vykazovanými prostřednictvím předávání údajů ze školních matrik.

Na základě předaných dat a uvedených zjištění lze však konstatovat, že se celková situace romských žáků v českém vzdělávacím systému opět mírně zlepšila – podíl romských žáků vzdělávajících se podle RVP ZV v porovnání s předchozím školním rokem vzrostl z 84,9 % na 85,4 %, tedy o 0,5 p. b. Romští žáci tvoří 30,9 % všech žáků vzdělávaných v programech pro žáky s LMP, meziročně však jejich počet poklesl o 4,9 % (221), tedy v procentuálním vyjádření více než celkový počet romských žáků v základních školách.

Na školách, které se zúčastnily tří kol sběrů dat (2014–2016) a jsou tak nejvhodnější pro meziroční srovnání, došlo rovněž k jistému zlepšení, kdy se oproti roku 2015 snížil podíl romských žáků vzdělávaných v programech pro žáky s LMP na celkovém počtu žáků vzdělávaných podle rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání⁴, a to z 23,6 % na 22,2 %. Rovněž zde v porovnání s rokem 2015 došlo k nárůstu počtu romských žáků vzdělávaných podle RVP ZV o 3,0 % (392), zatímco počet romských žáků vzdělávaných v programech pro žáky s LMP poklesl o 5,2 % (212).

Pro další vývoj bude klíčové sledovat vývoj počtu a podílu romských žáků vzdělávajících se podle RVP ZV a podle RVP ZV UV na 1. stupni základních škol. Zlepšená pedagogicko-psychologická diagnostika, změny v předškolní docházce a podpora rozvoje v předškolním období by měly vést k dalšímu snižování podílu romských žáků, kteří budou zařazováni mimo RVP ZV.

Co se týká vzdělávání romských žáků na 2. stupni základních škol, podle dosavadního vývoje se dá předpokládat, že většina žáků, kteří byli před 1. zářím 2016 vzděláváni podle RVP ZV LMP, v tomto programu pravděpodobně dokončí vzdělávání na základní škole a nebude přecházet do RVP ZV UV.

Jak již ale bylo několikrát uvedeno, výraznou slabinou hodnocení výsledků je skutečnost, že zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků vychází ze zařazení žáka do romské populace na základě hodnocení třetích osob a je tak významně limitováno mírou individuální subjektivity či osobním postojem hodnotitele k provedenému šetření. Tyto skutečnosti pak samozřejmě mohou významně ovlivnit relevanci sebraných údajů a výrazně zkreslit trendové hodnocení.

⁴ Včetně programů pro vzdělávání žáků s LMP.